

ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ КОЛЬОРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

THEORETICAL PREREQUISITES FOR APPLYING A NATIONAL-CULTURAL APPROACH TO MUSIC EDUCATION

Стаття присвячена аналізу філософської, культурологічної, соціологічної і психолого-педагогічної літератури з питань впливу кольору на особистість. Описуються педагогічні проекти і моделі, що забезпечують колірний вплив на індивіда, які формують соціально-педагогічні та психологічні цінності. На основі узагальнення інформації з кольорознавства ілюструє положення основних кольорових взаємозв'язків, які в своїй суті вони структурно і змістовно відображені в процесі засвоєння особистістю колірного досвіду соціуму, включення його в систему суспільних відносин і філогенезі (передача колірного досвіду від конкретного суспільства до конкретного індивіда).

Описано сім кольорів, згідно їх розташування в колірному спектральному колі та доведено, що спілкування молодого покоління з кольором у предметно-просторовому середовищі відбувається при певних психофізіологічних і емоційних станах особистості, що формує предметно-просторову основу цілісного педагогічного процесу. Розглянуті поняття про колір повністю відображають спрямованість особистісних інтересів, потреб, естетичних смаків молоді, тобто реакції на соціокультурну дійсність.

Наголошено на тому, що зміст колірних явищ, зафіксованих у систематизованій теоретичній формі, знаходить своє відображення і на буденному рівні свідомості в формі уявлень, відносин, почуттів, симпатій, антипатій тощо. Зосереджено увагу на тому, що за ступенем впливу на людину кольори розташовуються в тому ж порядку, в якому вони знаходяться в спектрі, і інтенсивність зорової чутливості змінюється залежно від частоти хвилі.

Вчені-фізики дотримуються єдиної думки про те, що в природі виникнення кольору передує довжина хвилі. Особливий акцент дослідники роблять на місце кольору в предметно-просторовому середовищі. У працях дослідників відображається сутність кольору в предметно-просторовому середовищі, яка асоціюється з кольором, спрямована на процес виховання засобами кольору.
Ключові слова: художній образ, художньо-образне мислення, теорія, загально мис-

тецький, духовний розвиток, засоби виховання, виховний вплив, особистість, духовна культура.

The article is devoted to the analysis of philosophical, cultural, sociological and psychological-pedagogical literature on the topic of research on the influence of color on personality. It describes pedagogical projects and models that provide color effects on the individual, constitute social-pedagogical and psychological values. In essence, they are structurally and meaningfully reflected in the process of assimilation by the personality of the color experience of society, its inclusion in the system of social relations) and phylogeny (transfer of color experience from a particular society to a particular individual).

Seven colors are described, according to their place in the color spectral circle, and it is proved that communication of the child with color in the subject-spatial environment occurs in certain psychophysiological and emotional states of the individual, constitutes the object-spatial basis of the holistic pedagogical process. Concepts of color are considered to fully reflect the orientation of personal interests, needs, aesthetic tastes of personality, that is, the reaction of a particular sociocultural reality. It is noted that the content of color phenomena, recorded in a systematic theoretical form, is reflected in the ordinary level of consciousness in the form of representations, relationships, feelings, likes, dislikes and the like. Attention is drawn to the fact that in terms of the effect on humans, the colors are arranged in the same order in which they are on the spectrum, and the intensity of visual sensitivity changes depending on the frequency of the wave. Physicists agree that in the nature of color, the wavelength precedes. The researchers place special emphasis on the place of color in the object-space environment. The writings of researchers show the essence of color in the object-space environment, which is associated with color, aimed at the process of education by the factors of color.

Key words: artistic image, artistic-figurative thinking, theory, general artistic, spiritual development, means of education, educational influence, personality, spiritual culture.

УДК 72.01

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-2>

Левицька В.А.,

викладач дизайну кафедри психології, педагогіки та окремих методик Луцького педагогічного коледжу

Ричко В.К.,

викладач образотворчого мистецтва кафедри психології, педагогіки та окремих методик Луцького педагогічного коледжу

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Виховання засобами кольору є освоєнням особистістю колірних норм, цінностей, стереотипів і установок, вироблених суспільством за певний проміжок часу, в результаті чого у людини складається звична система оцінок і внутрішнього сприйняття різних якісних ознак колірної гами. Естетичне виховання не вичерпується адаптацією людини в колірному середовищі соціуму, а є стимулом творчої самоорганізації особистості і забезпечує процес виховання, шляхом асоціацій з кольором [5, с. 13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Процес виховного впливу та формування громадянських якостей молодого покоління висвітлено у працях І. Беха, А. Богуш, О. Вишневського, Н. Лисенко, О. Матвієнко, Н. Рогальської, Ю. Руденка, О. Сухомлинської, В. Чайки, М. Чепіль, К. Чорної та інших [4]. Проблеми формування особистості засобами мистецтва досліджуються Г. Лозко, Л. Маєвською, Т. Мацейким, О. Мурзиною, М. Степико, В. Сорокою-Росинським, В. Кузем, М. Левківським, В. Оржеховською, В. Постовим.

Мета статті. Науково обґрунтувати взаємодію особистості і кольору, становлення індивіда і сприйняття ним колірної картини світу, що об'єктивно забезпечує двосторонній процес виховання.

Виклад основного матеріалу. Наука і практика характеризують психолого-педагогічні підходи до кольору в процесі його соціалізованого впливу на особистість як етапи пізнання колірної картини світу, оточуючого колірної простору. Сучасні педагогічні дослідження (М. Шилова та А. Шияна) представили рекомендації батьками, представниками соціально-педагогічної роботи тих емоційних станів, які відчуває дитина під впливом кольору в предметно-просторовому середовищі. У працях вітчизняних дослідників відображається сутність кольору в предметно-просторовому середовищі [6].

Варто звернутися до витоків історії становлення кольорознавства як науки. Відомо, що з 1917 року колір став символом «білої» і «червоної» партій, в 40-і роки кольори коричневий і чорний стали носіями ідеї фашизму. Чорний або білий кольори присутні при проведенні культових обрядів, не завжди законних. Слід зазначити, що в окремих патріотичних групах молодих людей в незалежній Україні простежуються переваги національної колірної символіки – червоно-чорні кольори. Зелений колір знаходимо в символах, які уособлюють релігійний ісламський рух. Як правило, інтерпретація одного і того ж кольору та трактування його образної характеристики у різних груп населення відрізняється. Інколи складно визначити правомірність їх вибору стосовно ситуації або прихильності до певних цінностей [5, с. 44].

У 1772 році у Франції було складено атласи кольорів. Спектр змінив свою лінійну основу і прийняв положення кола, трикутника, квадрата. Повернення кінцевого тону до початкового відтінку обумовлене перехідним станом одного кольору з відтінками в інший, як наслідок – ланцюг колірної гами був замкнений. В цьому ж році колірний ряд був трансформований шляхом додавання до нього нової геометричної фігури-піраміди Ламберта. Автор вніс зміну кольору, враховуючи його насиченість. У 1810 році Рунге провів аналіз і систематизував кольори, вніс свої корективи в основні кольори, доповнивши їх білим і чорним кольором, які в тривимірній моделі системи знаходяться в полюсах кулі [3, с. 12].

Істотно в своїх дослідженнях змінив кольорову картину В. Освальд (1853-1932). Він поклав у основу шкалу з 16 сірих відтінків, а колірне коло поділив на 100 ступенів. Вчений представив взаємозв'язок основних характеристик кольору у вигляді просторової колірної подвійної піраміди. Створений Освальдом атлас містив 2 500 відтінків кольору з рекомендаціями для художників, яким чином було отримано той чи інший відтінок

кольору в процесі змішування фарб і які барвисті пігменти були задіяні [6].

Конструктивна функція кольору, як формотворчого елемента, проявляється в творах архітектури та в інтер'єрах. У цьому випадку колір конструктивно перетворює площинні форми, надає їм властивості колірної неоднорідності. Архітектори вважають, що колір – явище свідомості, що опосередковано пов'язане з різними навчальними дисциплінами, що частково дотикаються з кольором. Так, географією – з топографічним її розділами, фізкультурою – у зв'язку з умовно-колірним позначенням спортивних команд [3].

Пізнавальний зміст кольору в літературному жанрі мистецтва включає в себе відображення будь-якого колірної образу, який створювався асоціативно-образними уявленнями про колір конкретного предмета, що має відповідні якості (малиновий, вишневий, лимонний колір). Червоний колір порівнюють із сонячним світлом і з давніх часів співвідносять це порівняння з архітектурною спорудою, будь-якою діяльністю людини. Ці порівняльні характеристики широко поширені в українському фольклорі, в літературних жанрах.

Гете одним із перших зробив висновки про те, що чистий червоний колір особливо подобається людям енергійним, здоровим і вольовим. Рожеві відтінки в червоному кольорі він співвідносив із юністю. Й. Кандинський, досліджуючи хромотерапію, писав про те, що найважливіше місце відводилося червоному кольору, як кольору тепла, що сприяє нормалізації кров'яного тиску і м'язового напруження, ритму дихання в організмі людини. Він співвідносив червоний колір із почуттям сили, енергії, рішучості, станом тріумфу, перемоги, веселощів. Червоні відтінки в холодній гамі, включаючи фіолетовий, він застосовував до слабкості, згасючої печалі.

Вчені Х. Вольфранг, Л. Бонда, Д. Коро та Г. Цойгнер пов'язують червоний колір із сигнально-попереджувальною системою, яка не тільки збуджує, але і стомлює. Відомо, що жодна сфера професійної соціальної діяльності, пов'язана з безпекою життя людей, не обходиться без підбору кольору в сигнальній системі (поліція, швидка допомога, пожежники), що відповідає за збереження здоров'я людини.

Важливе місце в розвитку теорії та методики забезпечення необхідних заходів регулювання життєво-важливих ситуацій зайняли помаранчеві, жовті, червоні, зелені кольори. Загальновідомо, що чорні, жовто-помаранчеві поєднання в природі (комахи, рептилії) і в побуті свідчать про певну небезпеку, вимагають підвищеної уваги та обережності. Природна сутність жовтого кольору виражається в його легкості та яскравості. Він порівняно з іншими сильніше відображає потрапляючи на нього світло. Дослідники Гете та Кан-

динський, які поділяючи ці твердження, переконані в тому, що колір цей чистий, теплий, створює відчуття комфорту і затишку. У процесі абстрагування формуються ціннісні орієнтації, що відображають найбільш важливі сторони пізнаваного колірною явища [7].

Процес пізнання кольору підпорядковується загальній закономірності: від споглядання конкретного явища до абстрактного мислення. Логіка цього процесу очевидна в практиці мистецької творчості, а саме: не дивлячись на звичайне порівняння сонця з червоним кольором, в малюнках, як правило, в його зображенні використовується жовтий і помаранчевий кольори. Використання зеленого кольору, в тому числі в шкільних і позашкільних установах, як частини дизайнерського комплексу, прийнятний варіант для профілактичних заходів щодо регуляції нервово-психічної напруги учнів та студентів у процесі навчально-виховної роботи.

Світло-зелена гамма кольору активно включається в дитячий інтер'єр дошкільних установ. Серед багатьох соціально-психологічних характеристик, якими володіє зелений колір, найпоширенішою є та, що в 90-і роки було створено об'єднання активістів, пов'язаних спільною ідеєю порятунку і відновлення природного середовища. У ролі світового загальноприйнятого символу в вищезазначеній акції виступив зелений колір [1, с. 9].

Варто зазначити, що створення сприятливих духовно-психологічних умов для впливу на свідомість і поведінку людини (з подальшою метою виховання факторами кольору) доводить, що деякі кольори охоплюють своїм однозначним проявом великий соціокультурний простір, один з них – блакитний колір. Блакитний і синій кольори в конкретному сенсі сприйняття уособлюють у природі колір повітряного середовища, водної стихії з усіма її трансформаціями. Виходячи з характеристики Цойгнера, ці кольори беруть участь у створенні ілюзорної картини, здатні відволікати від реальної дійсності, наштовхуючи на думку про вічне і свободу. Серед багатьох досліджень, що стосуються символіки блакитного і синього кольорів, фундаментальне значення має їх уособлення зі світом і з нашою планетою.

Аналітичний підхід з мистецтвознавчої точки зору до характеристики фіолетового кольору дозволив переконатися в тому, що він не має більшої переваги. Відомі художники частіше співвідносять фіолетовий колір з внутрішньо-емоційним станом людини. Так, з точки зору Й. Кандинського, фіолетовий колір виражає слабкість і печаль [1, с. 5].

Варто враховувати фізичну характеристику кольору, маючи на увазі його хвильову обмеженість у часі, безперервність перебігу протягом певних часових термінів виконання конкретного завдання, інтенсивність прояву в предметно-просторовому середовищі при будь-якій діяльності.

Надаючи кольорам умовно-образних характеристик, виникають протиріччя між наявністю у молоді певного досвіду спілкування з кольором і його можливостями в усвідомленні й використанні отриманих відомостей у роботі з колірним спектром.

Колірні характеристики досить важливі для певних народів, їх національних, регіональних і релігійних традицій, звичаїв, конфесій. Один і той самий колір може викликати абсолютно протилежні трактування. Особливо це проявляється в кольорах ахроматичного ряду. Наприклад, у європейців білий колір уособлює символ чистоти, непорочності та популярний в урочистих обрядах, тоді як у народів Сходу він має змістовне значення глибокого трауру. Це саме можна сказати і відносно чорного кольору. З цим кольором пов'язані всі трагічні характеристики подій, що відбуваються в житті особистості та в суспільстві в цілому. Він генетичної ниткою пов'язаний із нашим попереднім поколінням і несе інформацію про знищення всього живого [7, с. 15].

Сприйняття кольорів ахроматичного ряду вимагає більших витрат енергії від людини. Це об'єктивно знижує естетичну цінність ахроматичних кольорів. Перший підхід до кольору створює примарні образи, які виникли в процесі власної фантазії, або на основі матеріалу існуючого в літературних джерелах. Другий – асоціативний – образ кольору виникає на основі безпосереднього контакту з ним на практиці життя. Крім того, в окремих випадках, для створення умовно-образної характеристики колір може мати інформаційно-психологічний супровід і підтримку, мета яких направити особистість в правильне життєве русло. Ці та інші підходи, розкриваючи соціально-психологічні начала в кольорі, акцентують увагу на потребі створення відповідних предметів та занять в освітньому середовищі. Причому багато авторів умовно додають кольорам соціальної значимості, наприклад стан байдужості, духовної бідності та злиднів у окремого індивіда асоціюється з сірим кольором ахроматичного ряду.

У той же час у природі сірий колір порівнюється з туманом, вечірніми сутінками, характеризує досить короткочасне природне явище. У літературному і образотворчому мистецтві сірий колір концентрує в собі нейтральність художнього образу. Однак це не стосується асоціацій, викликаних відтінками коричневого кольору. Вони умовно наближають людину до землі, до її природних багатств. Викликані емоційно-чуттєві образи пов'язують людину не тільки з благополуччям, але і з фізичною працею. Таким чином, досліджувана проблема постає у вигляді впорядкованої послідовної системи сприйняття, усвідомлення, створення соціальної моделі кольору [5].

У свідомості особистості зв'язки і відносини постають у конкретно-чуттєвій формі. Так, від-

повідно до оптичної та емоційної таблиці Г. Цойгнера, І. Глинської, жовті та оранжеві кольори, враховуючи емоційний та оптичний вплив, віддають і наближають залежно від тону та насичення. Психофізичний вплив кольору відчувається через образне уявлення тепла, сухості, легкості. У зв'язку з цим відтінки жовтого кольору налаштовують на певні асоціації, пов'язані з блиском благородних металів, сонцем, спекотною пустелею, тропічними фруктами і плодами. На думку психологів, у найближчому оточенні молодого покоління, де присутні ці поєднання кольору, створюється радісна, стимулююча обстановка. Це особливо помітно на прикладі наступного елемента колірної спектра – зеленого. Але перш за все найцінніше те, що практично миттєво в особистості виникають емоційно-чуттєві відносини до найближчого оточення. Надалі це забезпечує найбільш ефективний шлях раннього його включення в процес громадянського виховання факторами кольору [9].

Сьогодні педагогічний розділ вивчення кольору, який би розглядав проблеми кольоровідчуттів, включає в себе розуміння кольору як природного явища, яке сприймається людським оком. У декоративно-прикладному мистецтві колір несе навантаження головного чинника в створенні художнього образу і тому знаходить досить часто естетичну, емоційно образну, символічну функцію [3, с. 93].

Таким чином, у мистецтві колір створює невидимі зв'язки внутрішнього простору з зовнішнім світом. Як виразний засіб живописного мистецтва колір, завжди залишається емоційним важелем, зберігаючи певний змістовний підтекст. Колір як потужний композиційний засіб є невід'ємною частиною творів образотворчого мистецтва. У театральному мистецтві колір постає в ролі колірної пластичного просторового середовища, де, як правило, великого значення набуває ефект кольорового освітлення. З точки зору представни-

ків окремих областей наукового знання, наука, що займається вивченням кольору, повинна базуватися на найрізноманітніших дисциплінах – на фізіології і психології, на фізиці і хімії.

Висновки. Неодноразові намагання впорядкувати та систематизувати знання в галузі оперування пігментами та кольорами відомі ще з давніх часів. У різні часи провідні вчені намагались канонізувати знання та створити чітку структуру співвідношення кольорових пігментних еталонів. Велика увага в цій галузі зверталася на потребу природного злиття знань і художніх навичок, чуття та інтелекту художника. Всі ці системи доповнюються низкою дослідів у різних галузях науки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аболина Т.Н., Миропольская Н.Е. Эстетическое воспитание в школе. К. : Изд-во при КГУ Вища школа, 1987. 96 с.
2. Ветлугина Н.О. Возраст и музыкальная восприимчивость. Восприятие музыки. Сб. статей. М. : Музыка, 1980. С. 229–243.
3. Дорошенко Т.В. Формування у молодших школярів навичок музичного сприймання : Автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1993. 19 с.
4. Естетичне виховання: Довідник / В.І. Мазепа, А.В. Азархін, В.С. Горський та ін. К. : Політвидав України, 1988. 214 с.
5. Єременко О.В. Розвиток музичного сприймання підлітків засобами використання музичних констант : Автореф. дис...канд. пед. наук. К., 1998. 17 с.
6. Концепція позашкільної освіти та виховання. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. 1997. № 7. С. 22–32.
7. Назайкинский Е.В. О психологии музыкального восприятия. М. : Музыка, 1972. 383 с.
8. Оришака Ю.М., Черушева Г.Б., Пересунько Т.К. Душа обязана трудиться... (Социально-нравственные аспекты формирования эстетической культуры подростков). Учебное пособие. К., 1995. 165 с.
9. Прокофьева Л.Б. Образное сприймання музики молодшими школярами як педагогічна проблема. Актуальні проблеми теорії музики та музичного виховання : Зб. наук. пр. К. : КДУКМ, 1997. С. 95–100.